

NATIONELL KVINNOJOUR
OCH STÖD PÅ TECKENSPRÅK

EN KAFKALIKNANDE PROCESS

– Kartläggning av det bemötande myndigheterna ger våldsutsatta döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor och unga tjejer samt icke-binära.

Rapportförfattarna: Felicia Ferreira och Mia Modig

Publiceringsår 2021

INNEHÅLL

1. Inledning	4
2. Om Nationell Kvinnojour och stöd på teckenspråk.....	5
3. Bakgrund	6
3.1 Syfte	6
3.2 Andra teckenspråkiga instans	6
3.3 #slådvörattill - en del av #metoo-rörelsen	6
3.4 Andra kvinnojouurer i Sverige	7
4. Metod	8
5. Definitioner av Målgruppen	8
5.1 Döva tjejer, kvinnor och icke-binära	8
5.2 Hörselskadade tjejer, kvinnor och icke-binära	9
5.3 Dövblinda tjejer, kvinnor och icke-binära	9
5.4 CODA - Children of Deaf Adults.....	10
5.5 Livssituation.....	10
5.6 Kommunikationssvårigheter på grund av språkdeprivation.....	11
6. Rapport 2019–2021 för kvinnojouren.....	13
6.1 Ärenden, exempel.....	14
6.2 Kontakt med myndigheter och organisationer	16
7. Utmaning 1: Bemötande myndigheter ger till våldsutsatta kvinnor	17
7.1 Barn med teckenspråket som modersmål	19
7.2 Fallbeskrivning 1 - Bristfälligt språkligt stöd hotar kvinnans rättigheter ...	19
7.3 Fallbeskrivning 2 - Ses inte som jämbördig	20
7.4 Fallbeskrivning 3 - CODA-barn berövas sitt teckenspråk.....	20
7.5 Fallbeskrivning 4 - Beställer inte teckenspråkstolk vid hembesök	20
7.6 Sammanfattning	21

8. Utmaning 2: En splittrad tolktjänst som skapar rättsosäkerhet	23
8.1 Tolktjänsten ur ett våldsutsatt perspektiv	23
8.2 Tolkmeter	23
8.2.1 Teckenspråkstolkning	24
8.2.2 Dövblindtolkning	24
8.2.3 Skrivtolkning.....	24
8.2.4 Tecken som stöd - TSS-tolkning.....	24
8.2.5 Tolkstödjare.....	24
8.8 De 18 instanser som en våldsutsatt tjej/kvinna/ickebinär och barn möter .	25
8.9 Sammanställning från regionerna om betalningsansvar	26
8.10 Sammanfattning	33
9. Avsaknad av en teckenspråkigt skyddat boende	35
9.1 Fallbeskrivning 1 - det behövs ingen teckenspråkstolk.....	35
9.2 Fallbeskrivning 2 - kommunikation via penna och papper.....	36
9.3 Ett teckenspråkigt skyddat boende är en del av lösningen	36
10. Avslutning	38
11.Referenser.....	40

INLEDNING

“Det känns som jag står utanför det som händer” var ett återkommande citat när kvinnorna beskrev för oss om sin egen process. En kafkaliknande process eftersom kvinnorna inte riktigt fullt förstår vad som förväntas av dem och de står i ett system där det inte finns en instans som både bär på tillgänglig kunskap, utbildning och stöd på deras villkor och språk. Våldsutsatta tjejer, kvinnor eller icke binära som är döva eller har hörselskada eller dövblindhet har i princip inga chanser att påverka utgången av den hjälp de har rätt till då allt sker på ett annat språk och är helt beroende av omgivningens välvilja när det kommer till deras situation.

Vår jourgrupp har efter möten med olika instanser fått sitta med kvinnan för att förklara, letat upp information och kunskap som kvinnan behöver för att kunna greppa om sin egen process. Vår roll har varit stödjande samt försökt samarbeta med olika instanser för att hjälpa kvinnorna få grepp om sin egen situation och finna sin väg till ett liv fritt från våld.

Under våra två ideella verksamma år, som finns med i denna kartläggning har vi identifierat tre problem: bemötandet myndigheterna ger till våldsutsatta kvinnor, en splittrad tolktjänst som skapar rättsosäkerhet och avsaknad av en teckenspråkigt skyddat boende. Den här kartläggningen är ett första försök att sammanställa och beskriva problemen samt utveckla våra tankar kring vad lösningar bör bli under varje område.

Vi vill även understryka att denna kartläggning inte är den första i sitt slag, eftersom det har rapporterats tidigare från andra intresseorganisationer och olika uppsatser samt internationella studier men detta har inte fångats upp riktigt i diskussionerna om målgruppen och dess utsatthet kring våld i det allmänna samtalet. Vi ser också att det är en stor brist att det inte finns någon forskning om och med målgruppen och heller ingen samlad kunskapsbank i Sverige eller i de nordiska länderna finns kring målgruppens särskilda utsatthet.

Mia Modig, ordförande

Felicia Ferreira, kurator

Stockholm och Lund 2021-11-18

OM NATIONELL KVINNOJOUR OCH STÖD PÅ TECKENSPRÅK

Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk (NKJT) arbetar med att stötta döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor och unga tjejer samt icke binära från 15 år och uppåt med att ta makten över sina liv från våld och förtryck. Det som är unikt hos organisationen är att kvinnorna i målgruppen får stöd och hjälp direkt på svenskt teckenspråk, taktilt teckenspråk och internationella tecken¹ samt skriven svenska.

Stödet erbjuds av kvinnor som själva har erfarenhet att leva som döv eller har hörselskada eller dövblindhet - detta kallas för dövkompetens². Det gör att målgruppen inte behöver lägga energi på att förklara om språket, kultur, identitet och hjälpmedel. Därmed minimeras *förklaringsbördan*³. Genom att erbjuda teckenspråkigt mottagande kan vår organisation ge stöd till en mycket marginaliserad och osynlig grupp i samhället som idag har svårt att få rätt stöd och få sina rättigheter tillgodosedda i andra verksamheter som riktar sig till kvinnor i våldsutsatta situationer.

Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråks ideella jourverksamhet erbjuder idag stöd direkt till de utsatta med insatser som videosamtal och samtal via chatt via hemsidan, fysiska möten, stöd med att skriva till myndigheter och som stödperson följa med till myndigheter om man bedömer att det behovet finns.

---

1 Internationella tecken – Teckenspråk är inte internationellt då varje land har sitt eget teckenspråk men många länder har ungefär likadana handalfabetet och tecken exempelvis bil, dricka och sova. Dessa tecken ses som internationella tecken. (www.sdr.org)

2 Dövkompetens - Denna kompetens innefattar förståelse för döva och deras sätt att leva, teckenspråket och dövkulturen (www.sduf.se).

3 Förklaringsbörda - att hela tiden ha ett ansvar att behöva förklara för alla instanser som ex. språket, kultur, identitet och hjälpmedel.

BAKGRUND

SYFTE

Ändamålet med kartläggningen är att belysa vikten av att etablera en teckenspråkig kvinnojour och ett teckenspråkigt skyddat boende samt synliggöra brister och otillgänglighet gentemot vår målgrupp i dagens samhälle som kan liknas vid rättsosäkerhet. Kartläggningen kommer också synliggöra bemötandet mellan myndigheter och vår målgrupp samt beskriva hur dagens tolksystem kan slå hårt mot våldsutsatta kvinnor som kommer i kontakt med instanser som fattar beslut om stöd och skydd.

ANDRA TECKENSPRÅKIGA INSTANS

I Sverige finns det några mottagningar, exempelvis dövteam och dövpsykiatri, som vänder sig till målgruppen som vi också möter. Hos ett dövteam kan man få hjälp med samhällsinformation, råd och stöd gällande lagstiftning och ekonomiska frågor, samtala vid livskriser, stöd att hantera stress, nedstämdhet och oro, råd och stöd i föräldrarollen bland annat. Hos dövpsykiatri kan man få ett tidsbegränsat behandlingsprogram för personer med ångestproblematik, affektiva sjukdomar (depression/bipolära tillstånd), psykosproblematik, neuropsykiatriska problem samt kognitiva funktionshinder. Dessa mottagningar är viktiga för målgruppen och vår verksamhet är en komplettering till deras verksamheter. Dock finns dessa verksamheter inte i hela landet utan i enstaka platser vilket gör att det inte är möjligt för alla som är i behov av det stödet på grund av att de bor utanför dessa städer som de här instanserna finns.

#SLÅDÖVÖRATTILL – EN DEL AV #METOO-RÖRELSEN

Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk har sitt ursprung från #metoo 2017 med hashtaggen #slådvörattill där det blev en väldigt stor genomslagskraft för målgruppen och väckte frågan om vilken hjälp och stöd det finns för målgruppen egentligen. Det var så pass stort att det så tydligt belyste vilka problem och brister som finns i hela samhället gällande målgrupperna – både på strukturellt plan och individuellt plan. Många av dessa våldsutsatta kvinnor har levt med trauman i många år på grund av skammen och tron att de var ensamma om sina upplevelser och erfarenheter. Uppropet belyste följande saker som ska vara grundläggande för hjälpsökande/våldsutsatta:

- Ett behov av en teckenspråkig kvinnojour
- Fungerande stöd på teckenspråk i hela landet
- Tystnadskulturen inom dövcommunityt behöver brytas.

Uppropet tog också upp vikten av att inkludera målgruppen i arbetet med att ta fram kunskaper och utveckling för att förbättra och skydda utsatta. Detta är något som vi även lyfter i denna rapport.

ANDRA KVINNOJOURER I SVERIGE

Kvinnojurer är en folkrörelse – där kvinnor hjälper kvinnor. I denna kartläggning har vi tittat på Roks, Riksorganisationen för kvinnojurer och tjejjourer i Sverige för att kunna jämföra, se skillnader och identifiera brister. Roks har ungefär 100 jurer som är medlemmar i organisationen. Ingen av dessa hundra jurer erbjuder hjälp och stöd enbart på teckenspråk. Det har funnits tidigare försök att starta upp lokala teckenspråkig jour i samarbete med etablerade kvinnojurer. I Stockholm år 2000 fanns det ett samarbete mellan Alla kvinnors hus och Dövas Kvinnoförening i Stockholms län och stödet gick ut på att erbjuda fasta telefontider. På den tiden användes texttelefoni – motsvarande till dagens chattfunktion. Det var vartannat vecka på kvällstid. Initiativet uppskattades av många men det var få som sökte stöd. Man förklarade det i efterhand med att det var på kvällstid och begränsade tillfällen därav det var få som ringde. Försöket lades ner efter ett par år med argumentet att det var för få som sökte stöd. Ett annat försök påbörjades också i Malmö år 2008 i samarbete med Malmös tjej- och kvinnojurer. Redan då fanns det behov av en teckenspråkig kvinnojour men problematiken med att etablera kvinnojuren i samhället handlade om att det hela skedde på en ideell basis. Vidare blev det även problematiskt att bedriva en lokal kvinnojour på grund av att målgrupperna var få och spridda över hela landet. Vilket är en grund till att vår nuvarande kvinnojour bedrivs på en nationell nivå. Försöket i Malmö lades också ned och Sverige har sen dess inte haft någon teckenspråkig kvinnojour fram till år 2019 då Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk bildades.

Vår organisation har gjort en mindre kartläggning våren 2021 och intervjuat åtta icke teckenspråkiga kvinnojurer i olika städer. De flesta har inte mottagit en döv, dövblind eller hörselskadad kvinna och saknar därmed all kunskap som krävs för att kunna arbeta med vår målgrupp. Det utgör en språklig barriär och tolkfrågan är även en faktor som försvårar möjligheten att erbjuda teckenspråkiga kvinnor hjälp och stöd. Med det menar dessa intervjupersoner att jourerna är positiva till att boka tolk men de vill inte bekosta tolkkostnader och hänvisar därför kostnaden till socialtjänsten. Frågan om tolkkostnaden varierar över hela landet om vem och när bekostas vad. Det är ett problem som varit återkommande under de här två åren.

Den stora skillnaden mellan icke teckenspråkiga kvinnojurer och vår nationella kvinnojour och stöd på teckenspråk, NKJT, är att vi inte har möjligheten att bedriva lokala jurer i varje kommun i Sverige då målgruppen bor spridd över hela landet och blir till få i antalet fördelat över hela lande. Det leder till att det inte finns kunskap i samhället om döva, hörselskadade och dövblinda, deras olika språk samt kommunikationssätt och hur man bemöter målgrupperna. Fram till NKJT:s bildande har vår målgrupp fått söka hjälp hos olika instanser som inte kan erbjuda hjälp på direkt teckenspråk. Dock uteblir ofta hjälp på grund av att målgruppen drar sig för att söka hjälp just på grund av ovanstående brister i samhället.

METOD

Inför denna kartläggning har vi tagit hjälp av en utomstående med kunskap i statistik för att säkerställa att undersökningen är utförd på ett korrekt sätt och beskriver det verkliga arbetet samt belyser problemområden som uppmärksammats av kvinnojouren. För att kunna säkerställa så att det inte går att identifiera någon publiceras inte statistiken över våra hjälpsökande i denna rapport, dock kommer den att vara tillgänglig för myndigheter vid förfrågan.

Vidare angående tystnadspliktsfrågan. Det är ett extra känsligt ämne i och med att vår målgrupp klassas som en kulturell och språklig minoritetsgrupp.

Vilket innebär att det kan vara lätt att identifiera en hjälpsökande. Samtliga fallbeskrivningar och konkreta exempel avidentifieras noggrant och dubbelkollas av jourgruppen för att säkerställa så att ingen ska kunna bli identifierad.

DEFINITIONER AV MÅLGRUPPEN

Målgruppen är döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor, icke-binära samt tjejer från 15 år och uppåt, som har blivit utsatta för någon form av våld. Vi har också ett samarbete med BOUJT, Barn och Ungdomsjour på Teckenspråk som drivs av Sveriges Dövas Ungdomsförbund med finansiering från Childhood. Vid vissa tillfällen som semester och högtider tar vi även emot deras samtal från barn och ungdomar upp till 21 år.

Nedan beskrivs varje målgrupp och vi vill understryka att medicinskt kan det vara att en kvinna har hörselskada men identifierar sig som döv eller identifierar sig som hörande som hör dåligt. När det gäller döva kvinnor kan det vara ett brett spektrum - en del döva kvinnor kan höra och prata men identifierar sig som döva till kvinnor som hör inget alls och talar inte överhuvudtaget. För gruppen dövblinda är spektrum stort kring hur kvinnans syn och hörsel kan vara, varje möte med en dövblind kvinna måste anpassas utifrån denna persons förutsättningar att delta i samtalet.

Vi tar även emot tjejer, kvinnor och icke binära som har intellektuell funktionsnedsättning och övriga funktionsnedsättningar – den gemensamma nämnaren är att målgruppen talar svenskt teckenspråk eller använder taktilt teckenspråk eller internationella tecken.

DÖVA TJEJER, KVINNOR OCH ICKE-BINÄRA

Det finns inte specifika siffror för just döva kvinnor utan dessa siffror är generella för hela målgruppen. Sveriges Dövas Riksförbund (SDR) beräknar att det finns cirka 30 000 personer som använder det svenska teckenspråket som sitt primära språk. Det finns två

grupper, barndomsdöva, det vill säga de som föddes döva och vuxendöva som blir döva först i vuxen ålder. En del döva kan höra vissa ljud med hjälp av exempelvis hörapparater och andra döva hör absolut ingenting. I dövsamhället ses döva som en språklig minoritetsgrupp på grund av teckenspråket även om de inte är erkända som det (sdr.org) Av majoriteten i samhället ses döva som personer med en funktionsnedsättning, vilket är något som målgruppen inte kan identifiera sig med då målgruppen anser utgöra sig en egen språklig och kulturell grupp. Det är viktigt att skilja på de två orden: Döv och dövhet. Det förstnämnda ordet omfattar identitet, en känsla av samhörighet och gemenskap i den språkliga och kulturella minoritetsgruppen. Dövhet är en medicinsk term och har fokus på hur mycket man kan höra/uppfatta ljud och tala.

Riksdagen erkände teckenspråket som undervisningsspråk år 1981 och det innebär att döva har rätt till teckenspråk som modersmål. Fram till erkännandet år 1981 var det förbjudet att tala svenskt teckenspråk i skolor. År 2009 infördes svenskt teckenspråk i språklagen (SFS 2009:600) i syfte att stärka dess ställning och svenskt teckenspråk är likställt med de nationella minoritetsspråken (isof.se).

HÖRSELSKADADE TJEJER, KVINNOR OCH ICKE-BINÄRA

Det finns inte specifika siffror för just kvinnor med hörselskada utan dessa siffror är generella för hela målgruppen. Enligt Hörsellinjen finns det cirka 1,5 miljoner personer i alla åldrar i Sverige som har olika grader av hörselnedsättning. En del av denna grupp använder teckenspråk eller tecken som stöd. Som det nämns inledningsvis så identifierar vissa hörselskadade sig som döv medan andra identifierar sig som hörande som hör dåligt. Dock finns det hörselskadade som inte känner delaktighet och tillhörighet i någon av grupperna. Hörselskadades Riksförbund (HRF) belyser i sin årsrapport "Adjö yxskaff" att även om hörselnedsättning är ett av de största hälsoproblemen i samhället råder det fortfarande ett socialt stigma kring det. Med det menas att samhällets syn och fördomar gör att den gruppen drar sig för att söka hjälp med hörselproblemen och att tala om det för andra. Enligt rapporten är det två av tre personer med hörselnedsättning som inte har någon kontakt med hörselvården för sina hörselproblem (HRF, 2008).

DÖVBLINDA TJEJER, KVINNOR OCH ICKE-BINÄRA

Nationellt kunskapscenter för dövblindfrågor (NKCDB) använder ett gemensamt nordiskt samlingsbegrepp för att beskriva den kombinerade syn- och hörselnedsättningen, det vill säga dövblindhet. Enligt NKCDB kan dövblindheten uppstå i alla åldrar men av varierande grader och dessa konsekvenser som kan uppkomma beror på vilket sinne som blir påverkat först samt i vilken ålder det sker. En av konsekvenserna för denna grupp är de begränsade möjligheter att orientera sig obehindrat pga. bristfällig information. Dessa personers möjligheter att få delta i samhället och erhålla hjälp och stöd på samma sätt som andra minskas.

CODA – CHILDREN OF DEAF ADULTS

Majoriteten av kvinnorna ur målgruppen får barn som är normalhörande och det finns ett engelskt begrepp som används för dessa barn över 18 år, Children of Deaf Adults (CODA). De barn som är yngre än 18 år benämns som KODA (Kids of Deaf Adults). Vi väljer dock att benämna samtliga barn i denna rapport som CODA-barn.

CODA-barn har teckenspråk som sitt modersmål och det är vanligt att talspråket kommer i gång först i en hörande miljö på förskolan eller via hörande släktingar mfl. Att man använde CODA-barn som tolk var relativt vanligt för den äldre generationen, barnen kunde tolka exempelvis utvecklingssamtal, föräldrarnas läkarbesök med mera. Idag är det sällsynt att CODA-barn får tolka, föräldrarna är mer medvetna om att det finns olika kommunikationsmöjligheter tex använda digitala verktyg och ha tillgång till teckenspråkstolkar. När en icke teckenspråkig person träffar en döv person med ett CODA-barn är det vanligt att denne person vänder sig till barnet för att be barnet att framföra till sin förälder vad hen säger. Det är viktigt att dessa CODA-barn inte ska vara en språklig länk mellan sina föräldrar och icke teckenspråkiga personer.

LIVSSITUATION

Det strukturella förtrycket mot marginaliserade grupper som döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor utmärker sig generellt genom sitt kollektiva uttryck. Då de viktigaste samhällsfunktionerna för målgruppen, som blivit utsatta för våld i olika former, helt saknas på svenskt teckenspråk förutom Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråks existens som drivs till största delen ideellt. Faktorerna är många till den här särskilda utsattheten som drabbar målgruppen. Det förklaras med att den allmänna kunskapen om målgruppen är låg generellt och att det inte bedrivs forskning särskilt för denna målgrupp.

I USA uppskattas det att ungefär 25% av döva kvinnor i USA är offer för våld i nära relationer (Abused Deaf Women´s Advocay Services, ADWAS). Forskningen från USA visar att kvinnor med funktionsnedsättning generellt löper större risk för att bli utsatt för våld i nära relation än kvinnor utan funktionshinder och att gruppen döva kvinnor är särskilt utsatt på grund av brist på information och kunskap om våld i nära relation och vilken hjälp och stöd det finns (Teresa V. Crowe, 2013). Forskningen pekar också på att det är ett stort mörkertal för denna målgrupp – i både antalet till anmälningar och vilket typ av insats de får hjälp med.

Från USA kommer begreppet *audism*. Begreppet anger att det är inte bara majoritetssamhällets okunskap och samhällets strukturella förtryck samt diskriminering på grund av hörselförmågan (Audism, Tom Humphries 1975, citerad i Bauman 2004) utan det är även diskriminering gentemot den språkliga och kulturella gruppen i Sverige (språklagen 2009:600). Den stereotypa föreställningen av personer med hörselnedsättning är som en underordning till den egentliga funktionsnedsättningen.

Därmed finns det en felaktig uppfattning att om samhället erbjuder en neutral tolk som endast förmedlar det som talas i rummet (oavsett tolkmetod) så löser det hela problemet. Men vi menar att det inte räcker eftersom det alltför ofta blir missförstånd i kommunikationen på grund av kunskapsbrister både hos de som ger insatser och hos kvinnorna själva. Därför behöver kvinnorna komma i kontakt med personer som själva också är en del av målgruppen för att kunna förstå hela processen och finna olika lösningar till ett liv fritt från våld på sina villkor och på sitt språk. Detta beskrivs mer ingående under avsnittet Bemötande.

KOMMUNIKATIONSSVÅRIGHETER PÅ GRUND AV SPRÅKDEPRIVATION

Om en människa lär sig ett flytande språk först efter de första tre år i livet så uppstår en form av skada i hjärnan hos människan på grund av en språklig deprivation, som innebär en nedsatt språklig och kognitiv förmåga som blir bestående (Gulati, 2007). Flera av hjälpsökande vi möter har uppvisat tecken på språkdeprivation som i förlängningen leder till stora utmaningar i kommunikation med de olika instanserna. Denna grupp är en minoritet inom målgruppen. De döva eller hörselskadade eller dövblinda som fått språk tidigt har samma förutsättningar och förmågor som hörande personer.

Dövenheten i Region Skåne beskriver i FoU-rapporten 2016 att det är tydligt för behandlare vid enheten att det kan vara svårt för teckenspråkstolkare att tolka personer med språklig deprivation eftersom de inte har fullt utvecklat teckenspråk. Om man t.ex. inte fått lära sig hur olika känslor beskrivs i teckenspråk kan man heller inte förstå vilken betydelse de kan få för ens relationer.

De språkliga bristerna kan yttra sig i varierande grad och på olika sätt, beroende på när en person fick sitt språk, och Gulati (2003) nämner några kännetecken från sin mångåriga erfarenhet inom kliniskt arbete:

- *Personen visar verbala och kognitiva brister trots normalbegåvning.*
- *Personen är förvirrad av komplexiteten i abstrakta aspekter av vardagslivet, som till exempel hur lagar stiftas och formar våra rättigheter och skyldigheter som medborgare.*
- *Personen kan uppfattas ha tankestörningar.*
- *Personen kan uppfattas som apatisk eller dement utan medicinsk eller psykologisk orsak.*
- *Personen har bristande insikt i psykologiska processer.*
- *Personen har bristande insikt i sociala regler och koder.*
- *Personen har stora brister i sin allmänna livskunskap, exempelvis bristande kunskap om personlig hälsa och egenvård.*
- *Personen visar en stor variation av emotionella och sociala brister.*
- *Personen kan vara oförmögen att svara på basala frågor om sitt eget liv.*

Språklig deprivation är ingen diagnos idag och Sveriges Dövas Riksförbundets ordförande Åsa Henningson, betonar i en intervju att det utgör ett problem (Dövas tidning, 2021). Utan en diagnos finns det inget anpassat stöd som en individ med språklig deprivation kan få. Med det menar Åsa Henningson (2021) att i kombination med en bristande kunskap om hur man bemöter och hjälper denna grupp försämrar livskvaliteten och försvårar för exempelvis vår målgrupp att söka, hitta och få hjälp och stöd.

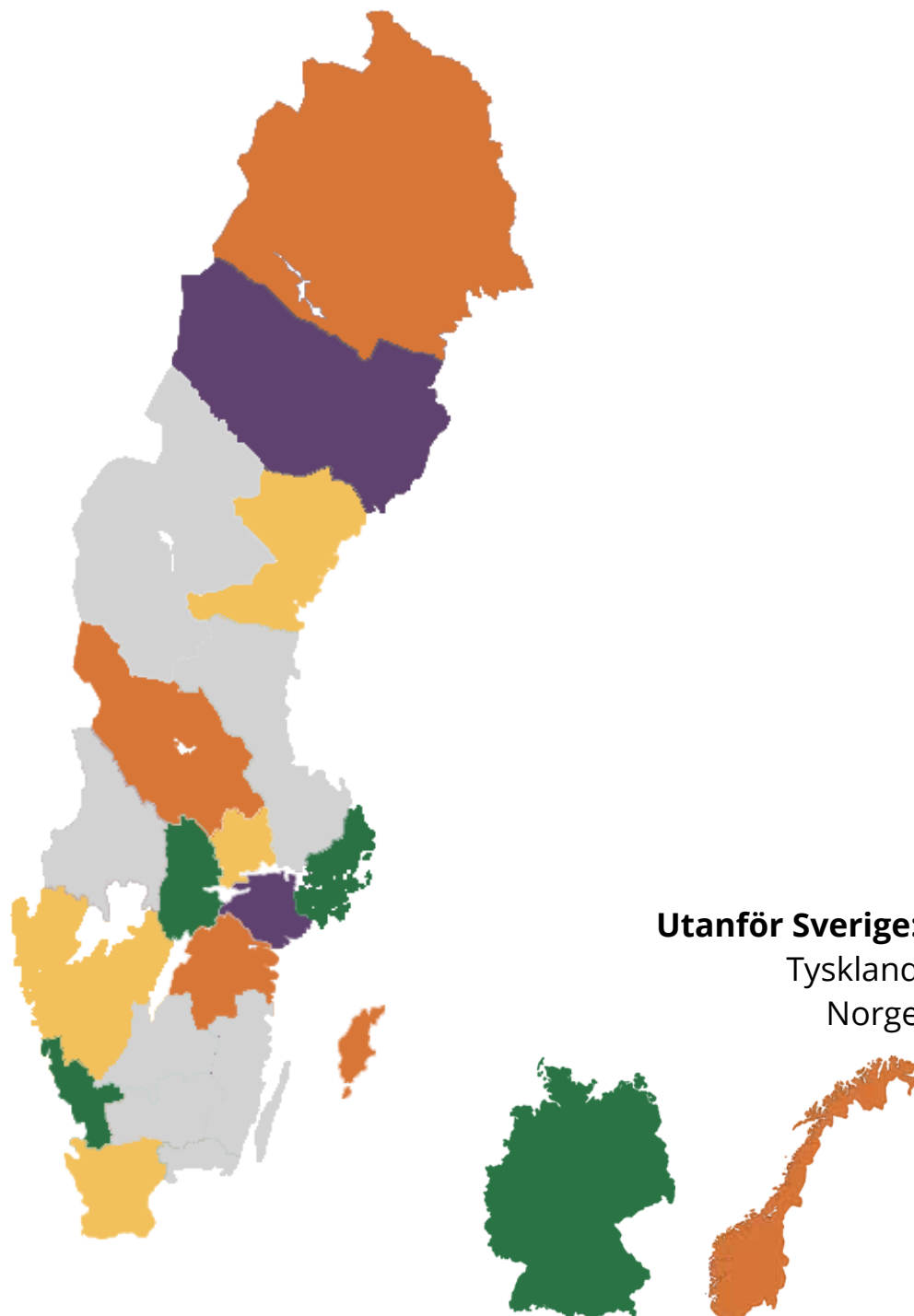
Det är av yttersta vikt att språklig deprivation blir en egen diagnos, på det sättet får målgruppen anpassade instanser och bättre bemötande som präglas av kunskap. En av de anpassade instanserna är att anlita en tolkstödare som har teckenspråk som modersmål samt innehar dövkompetens, vilket är något vi lyfter i avsnittet om tolktjänsten.

RAPPORT 2019 – 2021 FÖR KVINNOJOUREN

Från starten (10 november 2019) fram till idag (november 2021) har vi hjälpt kvinnor i åldrar mellan 15 år och 82 år. Vi har även kunnat erbjuda stöd i följande 13 län under samma period:

Norrbotten
Västerbotten
Västernorrland
Dalarna
Örebro
Västmanland
Stockholm
Södermanland
Västra Götaland
Östergötland
Gotland
Halland
Skåne

Förklaring:

Skåne, Västra Götaland samt delar av Norrland är stora områden som kräver mer resurser för att kunna täcka hela områden. Vi har inte nått ut med information om vår verksamhet då vi inte har haft resurser för att möta hela landet. Ett av målen för kvinnojouren är att vår hjälp och stöd ska nå Sveriges samtliga län. I de nordiska länder är Sverige idag den enda landet som erbjuder jourverksamhet på teckenspråk och organisationen har valt att erbjuda stödsamtal digitalt för de kvinnor som lever i andra nordiska länder än Sverige. Det krävs ett mer samordnat arbete mellan nordiska länder och ett erkännande att det här behovet har förbisetts tidigare. Vi har även erbjudit stöd till länder utanför Norden.

Med omfattningen menas det de verkliga timmar som vi har stöttat vår målgrupp i olika berörda ärenden (se nedanstående ärenden, exempel samt kontakt med myndigheter och organisationer). Det som inte alltid räknas med är allt annat arbete som krävs, exempelvis förberedelse inför ett möte med någon myndighet. Ofta kommer vi in sent i processen och då behöver vi stanna upp allt för att bena ut vad som har hänt, vilka insatser har gjorts samt vilka aktörer som är inblandade. Att vi kommer in sent beror oftast på att myndigheter inte har kännedom om vår kvinnojour och den hjälpsökande kvinnan har själv försökt få hjälp först men det har inte gett ett bra resultat. Detta skapar merarbete för samtliga inblandade aktörer och en stor del av dessa timmar går ut på att vi informerar och förklarar för myndigheterna om målgruppen, deras språk, kultur mm.

Vanligtvis inleder vi vårt första enskilda möte, med en kvinna, med att lyssna på hennes berättelse, upplevelse för att skapa oss en bild av situationen. Att det kommer in någon som också har teckenspråk som modersmål kan ofta jämföras med att dra ur en propp, kvinnan har ett stort behov att få berätta på teckenspråk. Det är något som myndigheter kan ha lite svårt för, de förstår inte varför vi lägger tid på det när de redan har pratat med kvinnan tidigare. Det är det som gör att vi arbetar på ett annat sätt jämfört med andra kvinnojouren och i dagsläge räcker vi inte riktigt till i förhållande till omfattningen av stödbehovet.

ÄRENDEN, EXEMPEL

Kvinnor som kontaktar oss med anledning av att de är i behov av hjälp och stöd på deras eget språk, teckenspråk eller taktilt teckenspråk eller internationella tecken, och det omfattar flera olika problemområden. Kontakt med myndigheter är ett av problemområdena som återkommer ständigt och det vill vi belysa extra här och hänvisar även till nästa avsnitt som handlar om just kontakten med myndigheter. Från starten, 11 november 2019 till november 2021 har vi på Kvinnojouren och stöd på teckenspråk mottagit ärenden i följande områden:

KONTAKT MED MYNDIGHETER OCH ORGANISATIONER

Vi har under samma period som ovanstående följt med de flesta ur vår målgrupp till deras diverse möte med följande myndigheter och organisationer:

Jourmottagningar

Psykologmottagningar

Advokater

Polisen

Röda Korset

Socialförvaltningar

Skolor

Tingsrätt

Migrationsverket

Stödcentrum för unga brottsutsatta

UTMANING 1: BEMÖTANDE MYNDIGHETER GER VÅLDSUTSATTA TJEJER, KVINNOR OCH ICKE-BINÄRA

Ett gott bemötande mellan en klient och en myndighetsperson är en avgörande kvalitetsfaktor för hur lyckad en insats blir. Inom till exempelvis socialtjänsten möter en handläggare många människor med olika bakgrunder och livserfarenheter, därför är det av ytterst vikt att handläggaren besitter förmågan att bemöta varje klient utifrån dennes behov, nivå samt bokar en tolk så att kommunikationen fungerar om klienten talar ett annat språk än talad svenska. Ett bemötande är även avgörande för huruvida en klient vågar söka hjälp och stöd som denne är i behov av, att inte få ett gott bemötande är en riskfaktor för den enskildes nuvarande levnadssituation. Att inte våga söka hjälp är något som är relativt vanligt för vår målgrupp och en anledning till att det är extra önskvärt från målgruppens sida att vi följer med till exempelvis polisen, sjukhuset och andra myndigheter, är att vi stöttar våra kvinnor i deras kommunikation med berörda personer som de möter. Att vi behöver agera som en språklig bro mellan en hjälpsökande och en myndighet beror på okunskapen om vår målgrupp, deras kultur och språk. Denna okunskap finns i hela samhället och i dagsläge finns det ingen myndighet som erbjuder hjälp och stöd direkt på teckenspråk kopplat till våldsfrågor.

Vi ser att det ofta skapas minoritetsstress hos hjälpsökande när de har möten med myndigheter. Att som del av en minoritetsgrupp vara utsatt eller behöva vara på sin vakt och beredd att bli utsatt eller ifrågasatt leder för många till en psykosocial stress. Denna typ av stress kallas av forskare för minoritetsstress (Meyer, 2003). Även vardagliga, mer eller mindre subtila händelser kan bidra till minoritetstress. Det brukar kallas för mikroaggressioner, det kan vara blickar, frågor och kommentarer som speglar oförståelse eller fördomar men också exotifieringar, det vill säga att ses som exotisk på grund av sitt modersmål, i detta fall ofta svenskt teckenspråk eller taktilt teckenspråk eller internationella tecken. Ett ofta återkommande exempel är att frågan kan komma efter ett avslutat möte huruvida teckenspråk är internationellt eller inte. Minoritetstress kan påverka relationer och möten, tex möten med myndigheter framför allt.

Okunskap skapar osäkerhet och det är något som vi i kvinnojouren har uppmärksammat extra i möten mellan vår målgrupp och myndigheter. Det orsakar skiftbyte där fokus landar på kvinnans hörselnedsättning eller syn- och hörselnedsättning i stället för den verkliga kärnan. Det är oroväckande att det fortfarande finns myndigheter som använder ett patologiskt synsätt i deras bemötande med målgruppen och menar att dövheten, hörselskadan eller dövblindheten ses som en funktionsnedsättning som orsakar brister i föräldraförmågan när det handlar om barnen.

Vi vill lyfta ett konkret exempel där vi har uppmärksammat att i en kommun har en socialförvaltning valt ut en socialsekreterare som ansvarar för ärenden med behov av teckenspråkstolk eller andra tolkmetoder. Denna socialsekreterare har omhändertagit barn till minst fem döva eller/och hörselskadade mammor under en period. Detta med motivering att dessa mammors funktionsnedsättning (dövhet/hörselskadan) utgör ett problem i deras föräldraförmåga. Denna socialsekreterare har bett våra ideella kuratorer att lämna rummet när de har följt med som stöd för mammorna. Vilket har skapat större oro, osäkerhet och missförstånd och svårigheten att argumentera/föra fram sina ord blir till en nackdel för vår målgrupp.

När fokus hamnar fel upplever vår målgrupp att de inte blir bemötta som egna individer som söker stöd för att bland annat komma ifrån ett våldsamt förhållande eller hjälp med barnen som i de flesta fall är traumatiserade. Vi har även flera hjälpsökande som har upplevt ett avvisande bemötande av deras handläggare från olika myndigheter som inte förstår dem och för in felaktiga saker i deras anteckningar trots att det finns en teckenspråkstolk på plats vid varje möte. När hjälpsökande begär om ändringar i dokumenten som de fått i efter mötena vägrar handläggarna att bemöta det utan de hänvisar till att de har tolk som översätter det hjälpsökanden har sagt.

Det är problematiskt när myndighetspersoner, på grund av okunskap, inte inser tre viktiga saker: att en neutral tolk inte alltid säkerställer att kommunikationen fungerar i rummet samt att kvaliteten på tolkningen har en avgörande betydelse för hur en översättning blir och att det finns en språklig barriär mellan dem. Detta är något som skapar frustration och ilska hos vår målgrupp, vilket i vissa fall leder till att myndigheter uppfattar målgruppen som aggressiv och svår att samarbeta med.

Utan rätt språkligt stöd uppstår väldigt ofta stora missförstånd, en känsla av inte bli hörd och förstådd samt en känsla av att bli överkörd av myndigheterna. Att en teckenspråkstolk medverkar på mötet säkerställer inte att kommunikationen fungerar felfritt. Högberg (2015) menar att kvaliteten på teckenspråkstolkarna som de professionella möter i deras arbete med vår målgrupp har en så stor variation att det är av yttersta vikt att dessa professionella aktörer även har en dövkompetens. Brist på det utgör ofta en allvarlig konsekvens för vår målgrupp då det kan orsaka felaktiga beslut från myndigheternas sida trots målgruppens mänskliga rättigheter samt lagar som stöder deras rättigheter. Att det finns en språklag (2009:600) som betonar att målgruppen har rätt till att använda det svenska teckenspråket, innebär inte per automatik att det blir så. Mycket är beroende på att det råder en brist på teckenspråkstolkarna och det är inte alltid möjligt att få tolk till diverse möten med myndigheter (Högberg, 2015).

Myndigheter kan ha också ha för höga krav på målgruppen - som att exempelvis kvinnorna ska hitta arbete för att få tillbaka sina barn. Vi har haft fall där en socialförvaltning i samarbete med Arbetsförmedlingen ställt ett ultimatum som går ut på att kvinnan måste få ett arbete inom tre veckor om hon vill kunna få hem sina jourhemsplacerade barn igen. Men det är allmänt vedertaget att det är svårt för kvinnor med funktionsnedsättning att komma in på arbetsmarknaden. Något som Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för Delaktighet bekräftat i en rapport om ekonomisk jämställdhet för kvinnor med funktionsnedsättning (2019:5).

BARN MED TECKENSPRÅK SOM MODERSMÅL

Myndigheter saknar idag riktlinjer hur de ska bemöta kvinnor och barn som har teckenspråk som modersmål. Avsaknaden av kunskap om både teckenspråk och tvåspråkighet gör att barnets bästa inte alltid beaktas och alltför ofta ser vi att barn separeras från mamman på grund av olika anledningar som inte är rimliga och placeras i familjehem där teckenspråk inte talas alls med följd att barnen inte får möjligheten att utveckla sitt modersmål. För CODA-barn blir en av konsekvenserna att talspråket tar över. Olga Svensson-Richter (1998) betonar vikten av att CODA-barn ska få möjligheten att vidareutveckla sin identitet genom att möta andra CODA-barn för att känna en samhörighet med dem, förstå och känna till sitt modersmål och kulturarv. Vilket är en viktig del av ett CODA-barns sökande efter sitt jag.

Situationen för barn som har någon form av hörselnedsättning till mammor som blivit utsatta för våld i olika former har däremot andra utmaningar - det handlar om allt från att bemöta barnen på deras villkor till att ge dem traumabehandling på teckenspråk. Likaså att erbjuda dessa barn skolgång om de placeras i skyddade boenden i kommuner som inte har teckenspråk i sina kommunala verksamheter. Ofta är konsekvenserna långtgående på grund av avsaknaden av kunskap om teckenspråket och hur tvåspråkighet fungerar och i slutändan blir det ett stort trauma för alla inblandade.

FALLBESKRIVNING 1 - BRISTFÄLLIGT SPRÅKLIGT STÖD HOTAR KVINNANS RÄTTIGHETER

En kvinna blir under varje möte med socialförvaltningen varnad av handläggaren att de skulle ta hennes barn om hon inte gör som de säger. På grund av den bristfälliga kommunikationen mellan samtliga parter påverkas mamman psykiskt av varningarna då hon inte förstår vad kraven går ut på för handläggaren använder ett språk som inte är anpassat till kvinnans nivå. Att kvinnan inte har svenskt teckenspråk som modersmål innebär att teckenspråkstolkarna som medverkar på mötet inte alltid förstår henne

och översättningen åt båda håll går inte på ett korrekt sätt. En kulturkrock gällande föräldraskapet och uppfostran uppstår också. I kombinationen av ovanstående problem får mamman inte den hjälp hon verkligen är i behov av.

FALLBESKRIVNING 2 - SES INTE SOM JÄMBÖRDIG

Två föräldrar möts i en vårdnadstvist, mamman är döv och pappan är hörande. Under möten och utredningen samt förhandlingen på tingsrätten väljer pappan att enbart tala så mamman får ta del av det pappan säger via en teckenspråkstolk. Det är ett sätt att utesluta mamman från att få delta i en diskussion på likvärdig nivå som de andra. Då pappan kan tala för sig och befinner sig därmed i en överlägsen position gentemot mamman och det leder till att myndigheterna lyssnar mer på pappan då han verkar mer trovärdig på grund av talspråket. Vilket gör att mamman inte får vårdnaden om barnen trots omständigheterna och barnen drabbas hårt av det.

FALLBESKRIVNING 3 - CODA-BARN BERÖVAS SITT TECKENSPRÅK

Ett barn till döva föräldrar har svenskt teckenspråk som modersmål. Det är oerhört viktigt att barn får tillgång till modersmålet oavsett var barnet är bosatt så att barnet kan bevara sitt modersmål och kommunicera med sina biologiska familj.

I ett fall har en socialförvaltning placerat ett CODA-barn i ett familjehem som inte talar teckenspråk överhuvudtaget. Målet med familjehemsplacering brukar vara att återförena barnet med sin biologiska familj om möjligheten finns och det inte förekommer någon fara för barnet. Detta barn har under sin tid i familjehemmet förlorat sitt modersmål pga. ingen talar modersmålet i barnets omgivning under den tid denna var familjehemsplacerad. Det försvårar för en god återföring då socialförvaltningen anser att kommunikationen mellan biologiska föräldrar och barnet inte är fullständig.

FALLBESKRIVNING 4 - BESTÄLLER INTE TECKENSPRÅKSTOLK VID HEMBESÖK

Teckenspråk är ett visuellt språk och det krävs ögonkontakt, kroppsspråk, kroppskontakt, ansiktsuttryck samt mimik för att en kommunikation ska vara fullständig och fungerande. En mamma blir utredd för sin föräldraförmåga och har besök av en handläggare hos en socialförvaltning i sitt hem. Handläggaren ska bara observera hur det fungerar. Vid ett tidigare besök i hemmet upplever handläggaren att ett behov av teckenspråkstolk inte är aktuellt och därför bokas ingen tolk till det andra tillfället. Mamman kommunicerar

med barnen och utför deras rutiner men på grund av att det inte finns någon tolk som översätter åt handläggaren gör hen egna tolkningar av vad som händer mellan mamman och barnen. Det blir mycket missförstånd och utifrån egna tolkningar upplever handläggaren att mamman verkar vara arg på grund av ansiktsuttrycken, mimiken och så vidare. Barnen blir tagna från mamman med hjälp av LVU. Detta hembesök har inte utförts på ett korrekt och professionellt sätt och att en myndighetsperson väljer att medvetet låta bli att boka en tolk är direkt kränkande och orättvis behandling gentemot mamman.

SAMMANFATTNING OM BEMÖTANDET MYNDIGHETER GER VÅLDSUTSATT TJEJER, KVINNOR OCH ICKEBINÄRA

Sammanfattningsvis ser vi att det finns brister i bemötandet som vår målgrupp får av samhället, i vissa fall har konsekvenserna blivit förödande på grund av den okunskap som förekommer i dagens samhälle. Utifrån det vår kvinnojour har observerat under våra två år anser vi att det är av vikt att man skyndsamt bör inleda ett samarbete med myndigheter genom en form av insiktsutbildningspaket för samtliga aktörer inom socialtjänsten, polisen, migrationsverket med flera. Syftet med insiktsutbildningspaketet är bland annat att utbilda myndigheterna på en nationell nivå hur man kan bemöta våldsutsatta tjejer, kvinnor, barn och icke-binära vars modersmål är teckenspråk. Syftet med att utbilda på en nationell nivå är att kunskapen om vår målgrupp inte ska vara varierande utan bemötandet ska vara detsamma oavsett vilken kommun det är som mottar en teckenspråkig våldsutsatt klient. Genom detta utbildningspaket stärks samarbetet mellan vår organisation och myndigheter, vilket kan avhjälpa de långtgående konsekvenserna för målgruppen. Vi behöver även parallellt med det utveckla en handlingsplan för socialtjänsten och andra myndigheter som möter klienter som talar teckenspråk. Det är önskvärt att vi gemensamt upprättar en nationell kod för vår målgrupp som kan hjälpa socialsekreteraren att snabbt och smidigt komma i kontakt med vår organisation. Därmed får målgruppen adekvat hjälp och stöd på deras villkor och språk. Dock är det även viktigt att målgruppen får utökad kunskap om vart och hur de ska navigera sig i sin process. Gällande bemötande till kvinnor vars barn är CODA och behöver placeras utanför den biologiska familjen är det också viktigt att försöka hitta teckenspråkiga familjehem som kan ge CODA-barnet tillgång till modersmålet. Alternativt är att erbjuda icke teckenspråkiga familjehem stöd av exempelvis vår organisation eller teckenspråkskurser med mera i syfte att låta barnet bibehålla sitt modersmål så långt det går för att underlätta en eventuell återförening med den biologiska familjen framöver.

Något som vi också har uppmärksammat är bristen på ett utredningshem där personalen har dövkompetens och talar teckenspråk. Vi har fått kännedom om att vissa

socialförvaltningar upplever en frustration i samband med det, det vill säga att resultatet varken blir bra eller rättvist gentemot kvinnor och barn. För att kunna observera exempelvis föräldraförmågan och/eller samspelet mellan en mamma och barn som talar teckenspråk krävs det en förkunskap om målgruppen i grunden. Även för att observera samspelet behövs man ha minst en teckenspråkstolk och om situationen behöver en tolkstödjare, behöver vara på plats ständigt. Allra bäst är att de som skall bedöma är själva fullt teckenspråkiga för att kunna göra en rättvis bedömning.

Utan ovanstående försvårar det för en mamma att delta i utredande intervjuer samt planering och genomförande av familjens utrednings- eller omvårdnadsprocess. Detta är något som vi anser behöver lyfta upp till diskussion för att kunna uppnå en förändring, där vår målgrupp får en rättvis utredning genom att bli bemötta och hjälpta utifrån deras rättigheter, behov och på deras språkliga nivå.

Genom att etablera Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk som en av samhällsfunktionerna på ovanstående sätt kan denna lösning vara ett kostnadseffektivt vinstkoncept för både vår målgrupp, vår kvinnojour och samhället.

UTMANING 2: EN SPLITTRAD TOLKTJÄNST SOM SKAPAR RÄTTSSÄKERHET

TOLKTJÄNST UR EN VÅLDSUTSATTS PERSPEKTIV

En våldsutsatt tjej eller kvinna eller icke binär eller barn kan ha upp till arton (18) olika instanser när en ska bryta loss från ett liv kantad med våld. För vår målgrupp är det ett stort problem att målgruppen inte har kontroll över vilka tolkar som möter dom under processen. Tolk tjänsten har utöver den samhällservice som ligger under regionerna, organiserats även utifrån ansvars- och finansieringsprincipen där det innebär att varje sektor i samhället har ansvar för att verksamheten är tillgänglig för alla personer, inklusive personer med funktionsnedsättning (Förstärkt tolktjänst för jämlikhet och delaktighet 2020:79)

Myndigheter som möter tolkanvändare måste göra upphandling med tolkbolag för att kunna erbjuda tolkning till hjälpsökanden. Det råder oklara gränsdragningar vem som ska finansiera tolkkostnaden – något vi uppmärksammat ofta under de här två åren.

Nedan kommer först information om de olika tolkmetoder och därefter redovisar vi de arton olika instans som en våldsutsatt kan möta under sin process för att ge läsaren en bild över hur det kan se ut. Slutligen redovisar vi tolkcentralernas svar på vad deras region beviljar och inte för att visa på skillnaderna. Informationen från tolkcentralerna är inhämtat mellan september-oktober 2021.

TOLKMETODER

Teckenspråkstolkning, dövblindtolkning, skrivtolkning, tolkning med tecken som stöd och tolkstödjare är de vanligaste tolkmetoderna som används i Sverige.

Det är ytterst viktigt att en auktoriserad teckenspråkstolk eller dövblindtolk eller skrivtolk alltid anlitas till möten och alla andra tillfällen där minst en av personerna är döv eller har dövblindhet eller hörselskada. Så fort en myndighetsperson får kännedom om att hjälpsökande är döv eller har hörselskada eller dövblindhet skall denne beställa en tolk efter dialog med hjälpsökande om vilken tolkmetod önskas och även vilka tolkar om hjälpsökande har specifika önskemål.

En tolk ska alltid vara opartisk i sitt arbete oavsett vad det är handlar om och tolken arbetar för målet att informationen mellan klienten och myndighetspersoner förstås av bägge sidor.

Teckenspråkstolkning

Teckenspråkstolkning innebär tolkning, ofta simultan, mellan talad svenska och svenskt teckenspråk. Teckenspråket har en egen grammatik och följer inte det talade svenska språkets grammatik. Många personer med dövhet eller hörselskada har svenskt teckenspråk som sitt förstaspråk och svenska som sitt andraspråk.

Dövblindtolkning

Dövblindtolkning är en tolkmetod som används för personer som har en kombination av syn- och hörselnedsättning. Dövblindtolkning innebär förmedling av både syn- och hörselintryck och sker genom tolkning av vad som sägs, syntolkning och ledsagning.

Skrivtolkning

Skrivtolkning innebär att det som sägs överförs till skriftlig form för personer som har förvärvat dövhet eller grav hörselskada i vuxen ålder, vuxendöva. Personen med dövhet eller hörselskada kan följa det som sägs genom att tolken till exempel skriver simultant.

Tecken som stöd - TSS-tolkning

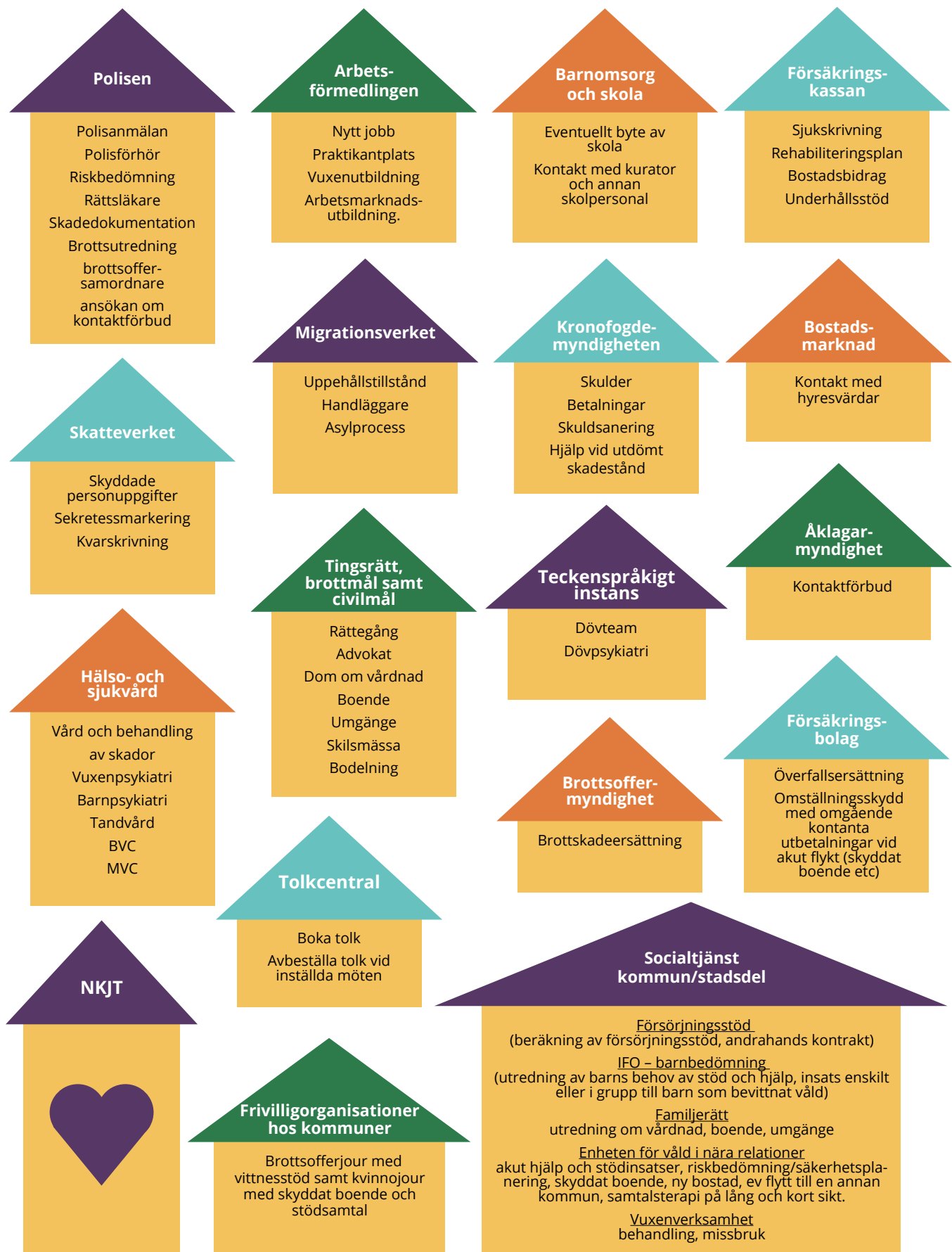
Tolkning med tecken som stöd innebär att tolken använder tecken som ett stöd för avläsning. TSS-tolkning används av vissa vuxendöva.

Tolkstödjare

Med tolkstödjare menas en tolkutbildad person utöver det svenska teckenspråket behärskar ett teckenspråk som är mer visuellt och fritt från det svenska talade språket (Hälso- och sjukvårdsförvaltning Region Stockholm). Denne har även dövkompetens i form av egna erfarenheter som döv eller hörselskadad och vad det innebär. Syftet med att ha båda tolkstödjare och teckenspråkstolk är att de ska komplettera varandra i deras arbete för att säkerställa så att den döva klienten eller i vårt fall våldsutsatta kvinnan får och förstår all information som ges från myndigheter. Tolkstödjare ser till att översättningen sker på hjälpsökandes språknivå. För personer som drabbats av språkdeprivation är tolkstödjare en livrem och hängslen enligt vår jourgrupp för att kommunikationen ska fungera. Begreppet tolkstödjare används av bland annat Region Stockholm – dock vill yrkesgruppen ändra titeln till döv teckenspråkstolk och intresseorganisationer arbetar för detta. I denna kartläggning har vi valt följa det begrepp som används idag av region och tolkbolag.

DE 18 INSTANSER SOM EN VÅLDSUTSATT TJEJ/KVINNA/ICKEBINÄR OCH BARN MÖTER UNDER PROCESSEN

SAMMANSTÄLLNING FRÅN REGIONERNA OM BETALNINGANSVAR

Nedan följer cirkeldiagram över regionernas svar på vem som ansvarar för tolkkostnaderna. Det är en ögonblicksbild med inkommande svar från berörda tolkcentraler under oktober-november 2021 till Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråks kartläggning. Flera av tolkcentraler anger också i sina svar att de utreder vissa områden när det gäller att bena ut betalningsansvaret så det kan komma att förändras framöver. Det som står fast är att systemet ser ut som den gör med uppdelningen mellan vardagstolkning och myndigheters ansvar utifrån ansvars- och finansieringsprincipen.

Regioner som svarat är Västmanland, Örebro, Västra Götaland, Uppsala, Östergötland, Kronoberg, Blekinge, Kalmar, Jämtland/Härjedalen, Stockholm, Gävleborg, Halland, Västernorrland samt Sörmland. Sammanlagt 14 regioner. Sörmlands svar är dock bara några generella rader varför vi valt att inte ta med den regionen i sammanställningen. Sammanställningen nedan är därför utifrån 13 olika regioner i Sverige.

Förkortningar som används i diagrammen:

M	Myndighet	TC	Tolkcentralen
M ...	nuvarande M men kan komma att ändras	TC ...	nuvarande TC men kan komma att ändras
TA	Tolkanvändare		

För Tolkcentralen används även i förklarande text fortsättningsvis förkortningen TC.

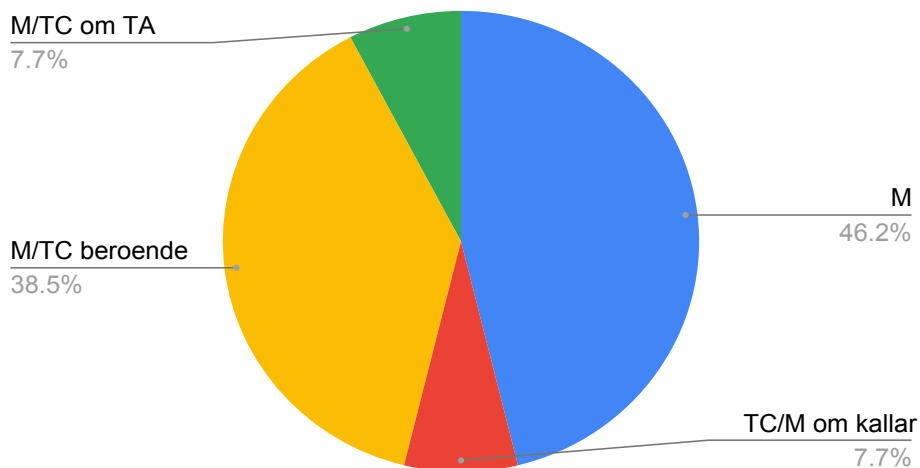
BOSTADSMARKNAD SAMT SJUKHUS, VÅRDCENTRAL, BVC, MVC, TANDLÄKARE.

Här anger samtliga att det är TC som ska stå för kostnaderna.

FÖRSÄKRINGSBOLAG (PRIVATA)

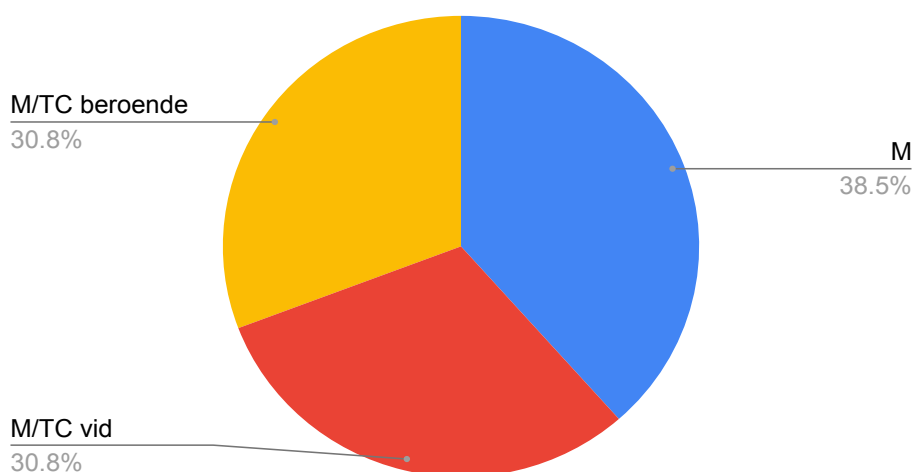
En region anger att det är osäkert vem som bär ansvaret. Övriga anger TC som ansvarig.

POLISEN

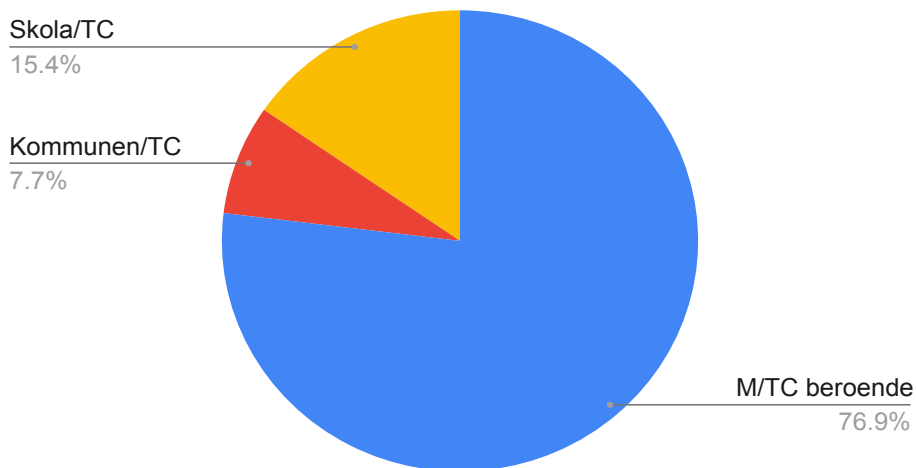
Sex regioner anger att det är myndigheten som ska stå för tolkkostnaderna. Fem regioner anger att det beror på situationen och har angett hur de avgör om M eller TC ska stå för totalkostnaderna. En region anger att om tolkanvändaren beställer teckenspråkstolk så är det TC som står för kostnaderna. Är det polisen som beställer så är det myndigheten. En region anger att om det är myndigheten som kallar till möte så är det myndigheten som ansvarar, annars är det TC.

ARBETSFÖRMEDLIGEN

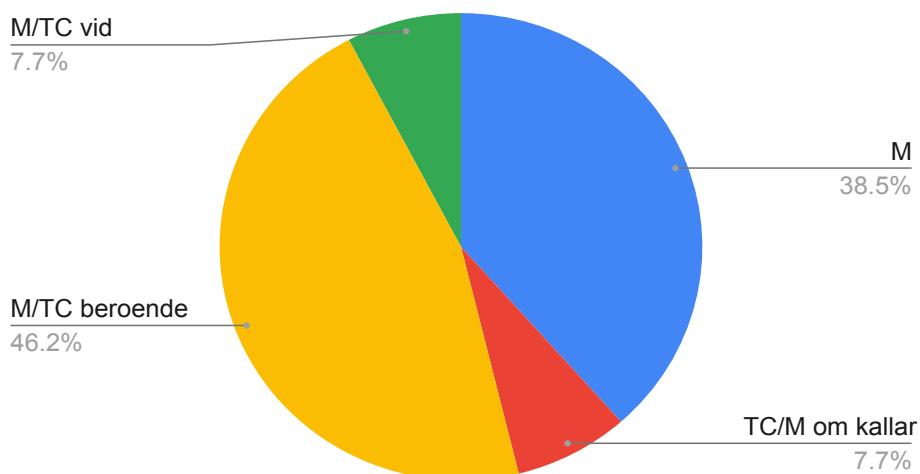
Fem regioner anger att det är myndighetens ansvar. Fyra regioner svarar att det beror på och anger olika situationer. Fyra regioner anger att efter inskrivning så är det myndigheten som ansvarar.

BARNOMSORG OCH SKOLA

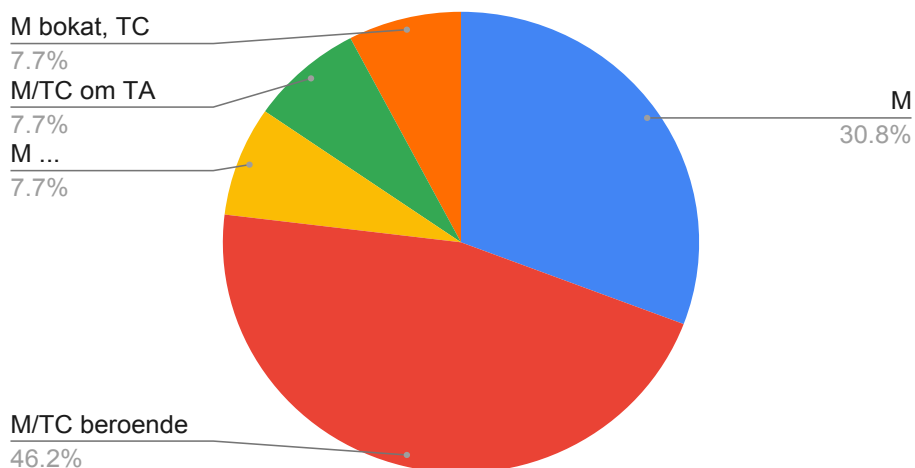
Tio regioner anger att det beror på situationen vem som ansvarar och räknar upp några exempel för när myndigheten respektive TC ska stå för tolkkostnaderna. En region anger att det är kommunen eller Tolkcentralen som ansvarar beroende på situation. Och ytterligare anger att det beror på situationen om det är Skolan eller TC som är ansvarig.

FÖRSÄKRINGSKASSAN

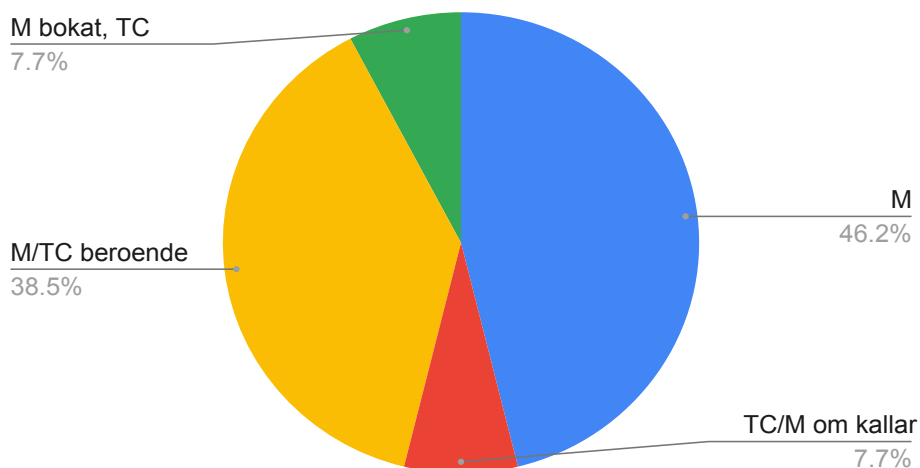
Sex av regionerna anger att situationen avgör om det är myndigheten eller TC som ansvarar samt anger några exempel. Fem regioner anger att det är myndigheten som ansvarar. En region anger att om myndigheten kallar så är det myndigheten som ansvarar, annars TC. En anger att efter inskrivning ansvarar myndigheten.

SKATTEVERKET

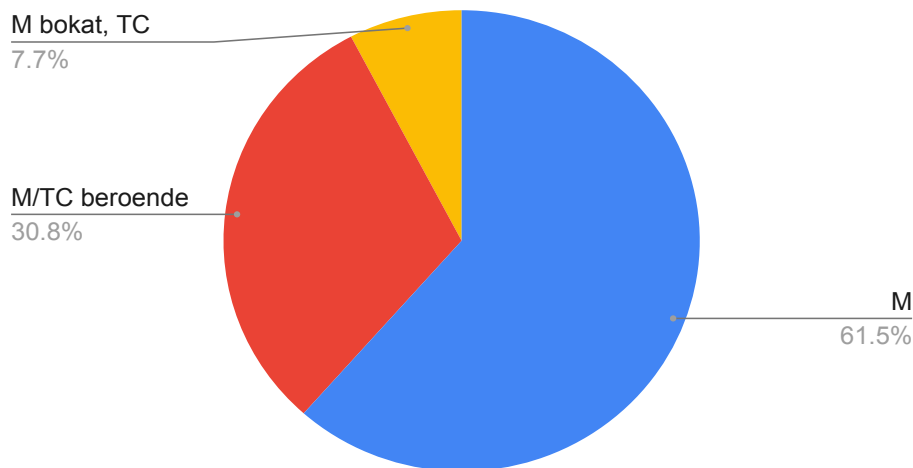
Sex av regionerna anger att beroende på situation så är det myndigheten eller TC som ansvarar. Tre regioner anger att myndigheten ansvarar. En region anger att TC ansvarar om det är tolkanvändaren som bokar tolk, annars är det myndigheten. En anger att det är myndigheten vid bokat besök, vid generella besök är det TC. En region anger att det just nu är myndigheten som ansvarar men kan komma att ändras.

MIGRATIONSVERKET

Sex av regionerna anger att det är myndigheten som ansvarar. Fem regioner anger att det beror på situationen om det är TC eller myndigheten som ansvarar samt anger olika exempel i sitt svar. En region anger att om myndigheten kallar till möte så är det myndigheten som ansvarar, annars är det TC. En anger att det är myndigheten vid bokat besök, vid generella besök är det TC.

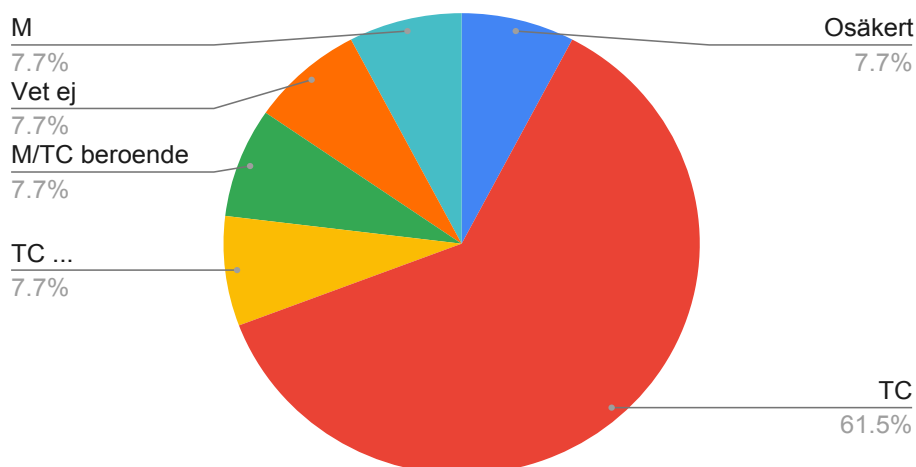
KRONOFOGDEMYNDIGHETEN

De flesta anger myndigheten som ansvarig medan andra anger att det är situationen som avgör. En region anger att det är myndigheten vid bokat besök, vid generella besök är det TC.

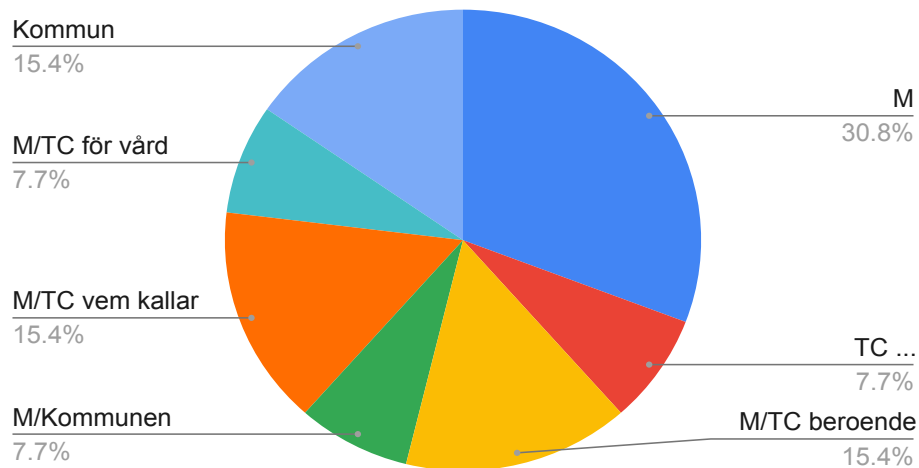
FRIVILLIGORGANISATIONER

(hos kommuner som Brottsofferjour med vittnesstöd samt kvinnojour med skyddat boende och stödsamtal).

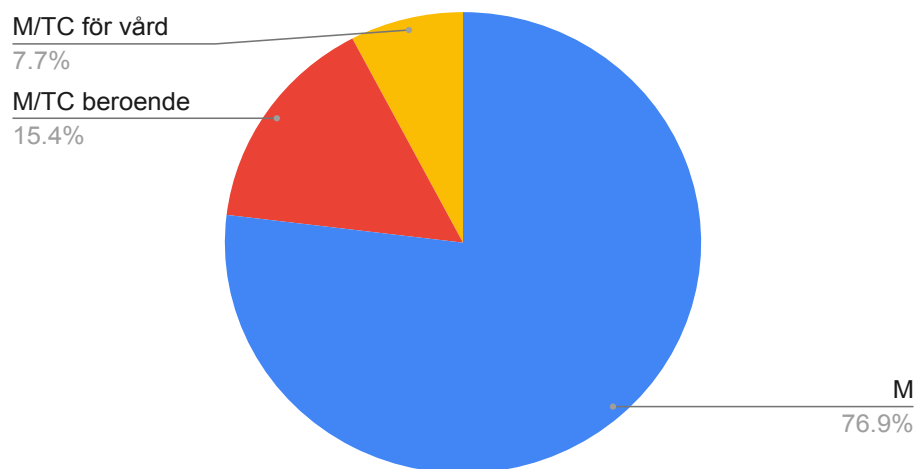
Över hälften av regionerna anger TC som ansvarig. En region anger myndigheten. En anger att det beror på situationen om det är myndigheten eller TC som ansvarar samt ger några exempel. En svarar att det är osäkert vem som ansvarar. En anger att det nu är TC men kan komma att ändras. En vet ej.

SOCIALTJÄNSTEN

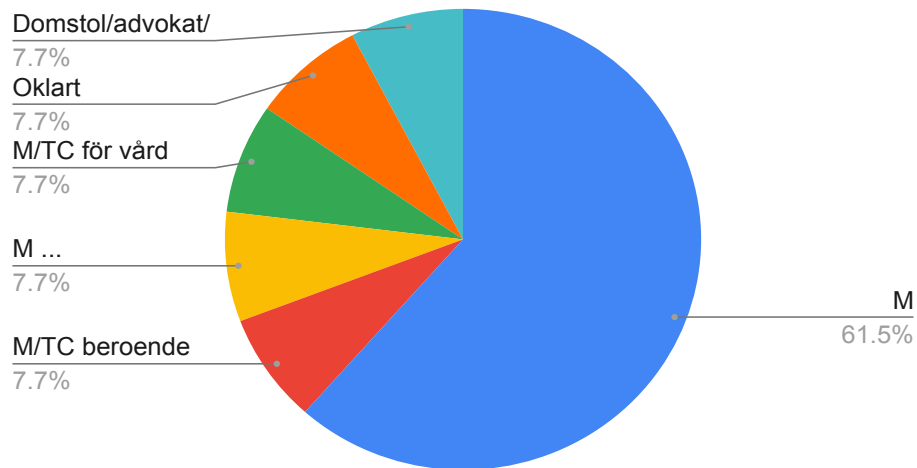
Tre regioner anger att det är myndigheten som ansvarar. Tre regioner att det beror på situationen om det är TC eller myndigheten som ansvarar. Två regioner anger att det som avgör är om det är myndigheten eller tolkanvändaren som kallar till möte. Om det är myndigheten som kallar ansvarar myndigheten. Om det är tolkanvändaren så ansvarar TC. En region anger TC som ansvarig men att det kan komma att ändras. En anger kommunen och en anger att det är myndigheten eller kommunen beroende på situationen. En region anger att det är kommunen som ansvarar. En anger att det är myndigheten men ev. vård ansvarar TC för.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN

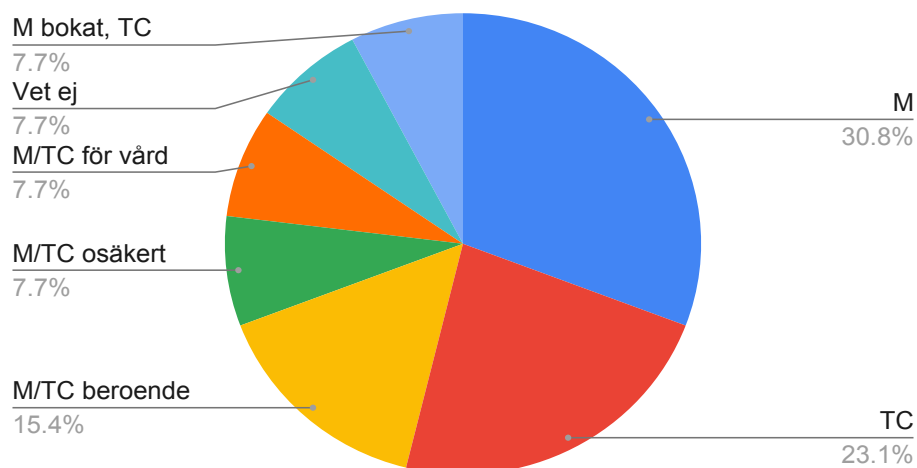
Tio regioner anger att det är myndigheten som ansvarar. Två regioner att det beror på situationen om det är myndigheten eller TC som ansvarar. En anger att det är myndigheten som ansvarar men för ev vård är det TC.

TINGSRÄTT, BROTTSS OCH CIVILMÅL

Åtta regioner anger myndigheten som ansvarig. Andra svarar lite olika. En att det beror på situationen om det är myndigheten eller TC som ansvarar. En att myndigheten ansvarar men för ev. vård ansvarar TC. En anger myndigheten som ansvarig men att det kan komma att ändras. En anger att det är osäkert just nu vem som ansvarar. En anger att det är domstol som ansvarar vid domstolsärenden, advokaten vid brottsmål och Tolkcentralen vid tvistemål.

BROTTSOFFERMYNDIGHETEN

Fyra regioner anger att det är myndigheten som ansvarar. Tre regioner anger att det är TC som ansvarar och två regioner att situationen avgör om det är myndigheten eller TC som ansvarar. En anger att det är myndigheten som är ansvarig vid bokade besök, TC vid generella ärenden. En region anger att det är myndigheten som ansvarar men för ev. vård ansvarar TC. En region anger att det är osäkert om det är myndigheten eller TC som ansvarar. En vet ej.

SAMMANFATTNING OM EN SPLITTRAD TOLKTJÄNST SKAPAR RÄTTSSÄKERHET

Av avsnittet att döma kan man dra slutsatsen att kvinnan ofta får olika tolkar till olika möten. På grund av bolag som erbjuder den tjänst som matchar myndighetens behov. Det är otydligt för samtliga inblandade vad som gäller och vem som bär kostnaden. Hjälpökande blir ofta tillfrågade om hur tolksituationen ska lösas och vart myndigheterna ska ringa. En annan brist som vi ser inom tolktjänsten är att tolkstödjare används i mycket liten utsträckning av myndigheter. Detta då det tillkommer ytterligare kostnad och bristande information om hur tolkstödjare används i en tolksituation. Också oklara uppgifter om vart det går att finna denna yrkesgrupp då denna yrkesgrupp inte finns i samtliga tolkbolag eller i tolkcentraler i hela landet idag.

Man kan slå fast att det är en splittrad tolktjänst då systemet görs på olika sätt för olika regioner i hela landet. Det är allmänt vedertaget att tolkanvändare har svårt att navigera i systemet oavsett tolkmetod och det gäller i alla livets skeenden. För utbildning, arbetsliv och vardagsliv är tolktjänsten uppdelat på ett system som kräver mycket av tolkanvändares sakkunskap i området. Man förutsätter att tolkanvändaren till en viss nivå ska veta vart man ska navigera och hur man ska förklara för tex barnens skola att de kan stå för en del av kostnaden ibland och ibland är det tolkcentraler som bär kostnaden. För den oinsatte är det svårt att greppa tolksystemet. Ovanpå allt detta sker det på regelbunden basis olika upphandlingar som avgör vilka tolkar tolkanvändare får beroende på vilken myndighet som upphandlar och vilken kvalité det blir. Om bolaget har tolkstödjare eller inte är en annan viktig faktor i hela problembilden.

Under arbetet med kartläggningen pågår även en utredning Förstärkt tolktjänst för jämlikhet och delaktighet (2020:79) som ska vara klar 15 januari 2022. I direktiven framgår det att det är en viktig utgångspunkt för utredningen att beakta ansvars- och finansieringsprincipen som innebär att varje sektor i samhället har ansvar att verksamheten är tillgänglig för alla personer. Man hänvisar till 13 § andra stycket förvaltningslagen (2017:900) som anger att en myndighet ska anlita tolk och göra innehållet i handlingar tillgängligt när den har kontakt med någon som har allvarlig begränsad förmågan att se, höra eller tala.

När en våldsutsatt söker kontakt med myndigheter och börjar använda tolk i möten är det en lång process bakom beslutet att söka hjälp. Hjälpökande har ofta vridit och vänt på om huruvida är det värt eller inte på grund av kommunikationen, krångligt system med tolktjänst, vilket bemötande man får under processen och oron över att inte bli förstådd.

Oron över vilka det är som ska tolka våra hjälpökande är vanligt förekommande, man vet inte innan vem som ska tolka. Om hjälpökande också lider av språkdeprivation är det upplagt för katastrof om det inte finns tolkstödjare med i tolksituation. Människor under kris har behov av en sammanhängande process och i dessa situationer är ett bra samarbete med tolken avgörande för hur hjälpökande blir bemötta. Dövenheten i Region Skåne beskriver att det är en trygghet för samtliga inblandade att enheten har tre tolkar

anställda och på så sätt säkerställs att de instanser som ges är av god kvalité och ger bästa möjliga stöd (Martinsson, FoU-rapport 8/2016)

Från vårt perspektiv ser vi att det finns ett värde i att ha en tolkgrupp om max 4-6 tolkar som följer en våldsutsatt under hela processen, under förutsättning att denna person är bekväm med den här typ av lösning, för att minska på minoritetstressen som drabbar denna grupp och säkerställer att processen blir trygg för samtliga inblandade. Det förutsätter att det finns ett samordnande organ kring denna process. För att uppnå denna lösning behöver samordningen ses över även om ansvars- och finansieringsprincipen står fast gällande myndigheternas ansvar. En instans som får uppdraget att samordna de olika fakturorna.

Att det finns bara en ingång för både tolkanvändare och myndigheter är den optimala lösningen i en splittrad tolktjänst. Det säkerställer att den våldsutsatta får en rättssäker process med tolkar.

AVSAKNAD AV TECKENSPRÅKIGT SKYDDAT BOENDE

Enligt Socialstyrelsen (2013) var det först för cirka trettio år sedan som våldsutsatta kvinnor fick en möjlighet till skydd i kvinnohus och kvinnojourer. Dock var det privata aktörer som hjälpte till med skydd och stöd. Idag har utvecklingen nått den punkten som betonar att samtliga berörda offentliga verksamheter ska ha det största ansvaret för skyddsinsatser. Själva benämningen, skyddat boende, finns inte inpräntat i den svenska lagstiftningen men är något som stort sett alla känner till och använder. Socialstyrelsen belyser i sin rapport, *Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende*, att skyddat boende har olika betydelse beroende på situationen. Med det menar Socialstyrelsen att ett skyddat boende kan vara exempelvis en lägenhet på en hemlig adress, ett tillfälligt boende på vandrarhem eller en kvinnojours egen bostad (Socialstyrelsen, 2013).

Det finns ungefär 282 antal skyddat boende runtom i Sverige men inget av boenden kan erbjuda stöd och skydd direkt på teckenspråk och av personal med dövkompetens. Med det menas ett skyddat boende för enbart döva, hörselskadade och dövblinda kvinnor, tjejer och barn där all personal har teckenspråk som modersmål och kompetens samt kunskap om målgruppen, tolktjänst mfl.

Enligt Socialstyrelsen (2020) förekommer det våldsutsatta kvinnor och barn i skyddade boenden som är i behov av teckenspråkstolk, deras rapport, *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*, visar att det var 22 % av skyddade boenden som använde teckenspråkstolk år 2016. Vissa av boenden har bokat teckenspråkstolk enbart vid behov och då har det varit tolk på plats eller på distans via bildtelefoni. Tabell 30 i rapporten visar att år 2019 var det 38 % av boenden som använde teckenspråkstolk, vilket innebär att det har skett en ökning under tre år. Vidare var det 50 % av kommunala skyddade boenden, 33 % av ideella boenden samt 41 % av privata boenden som har använt teckenspråkstolk det året (Socialstyrelsen, 2020). Vi har också, vid besök på skyddade boenden, uppmärksammat problematiken med okunskap hos personalen och kostnadsfrågan som gjort det svårt att få teckenspråkstolk. Ligger detta bakom siffrorna vi såg ovan?

FALLBESKRIVNING 1 - DET BEHÖVS INGEN TECKENSPRÅKSTOLK

En teckenspråkig familj anländer till ett skyddat boende för hörande på grund av bristen på teckenspråkigt skyddat boende med personal som pratar svenskt teckenspråk som sitt modersmål. Vid ett möte med socialförvaltningen säger handläggaren att barnet ska få vara på det skyddade boendets egen förskola under tiden och personalen skulle boka

tolk åt barnet så att hen kunde kommunicera med personalen och de andra barnen. Väl på plats visar det sig att de inte har bokat en teckenspråkstolk med en ursäkt om att teckenspråk inte är ett språk och att övriga barn på deras förskola heller inte har något språk då de inte har lärt sig svenska än. Med det menar personalen på skyddade boendet att en tolk, oavsett språk, inte behövs då barnen är så pass små. Det är ett orimligt antagande med tanke på att svenskt teckenspråk är ett språk enligt svensk lag och är barnets modersmål. Genom att medvetet inte boka en teckenspråkstolk berövar personalen på det skyddade boendet barnets rättigheter till språk, delaktighet, förståelse samt trygghet.

FALLBESKRIVNING 2 - KOMMUNIKATION VIA PENNA OCH PAPPER

En döv kvinna anländer till ett skyddat boende utan att någon teckenspråkstolk hade bokats till mottagandet så all information om säkerhet, regler med mera ges via papper och penna. Kvinnan förstår inte riktigt allt och går därmed miste om viktiga saker. Under hela perioden på det skyddade boende sker kommunikationen på papper och penna men kvinnan får även läsa på läpparna. Vilket gör henne väldigt trött och missförstånd uppstår ofta. Detta motiveras av personalen med att det går så bra att kommunicera med papper, avläsning och kroppsspråk.

ETT TECKENSPRÅKIGT SKYDDAT BOENDE ÄR EN DEL AV LÖSNINGEN

Vi på Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk anser att det är problematiskt och innebär en ekonomisk förlust för kommunen när en våldsutsatt kvinna ur vår målgrupp placeras i ett icke teckenspråkigt boende. Som vi nämnt inledningsvis är tolkkostnaderna en fråga som bollas mellan Tolkcentralen, socialtjänsten och skyddade boendet. Det finns otydliga riktlinjer om vart ansvaret ligger. Detta utgör ett hinder för de våldsutsatta kvinnor som talar teckenspråk att få fullständig information, hjälp och kommunikation på deras villkor.

Utifrån organisationens samlade erfarenheter visar det med all tydlighet att det finns underlag och behov av skyddade boenden vars huvudspråk är svenskt teckenspråk. Ovanstående exempel visar hur en bristfällig kommunikation kan stjälpa och försämra döva våldsutsatta kvinnors och barns situation och rättigheter till hjälp på deras språk.

Målgruppen bor utspridda i hela landet, men är för få till antalet för att alla kommuner ska kunna erbjuda stöd och service samt anpassade insatser till dessa utsatta kvinnor. Det blir kostsamt för varje enskild kommun att erbjuda ett skyddat boende och rehabilitering

i teckenspråkig miljö när det kanske finns en enda kvinna i just den kommunen. Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk har tyvärr bevittnat när socialtjänsten i olika kommuner valt att avbryta sina insatser till målgruppen med anledning av att det är för dyrt att anpassa och tolkkostnaderna skenar snabbt om kvinnan sätts i ett skyddat boende där hon är ensam bland personer som inte talar teckenspråk. Samverkan mellan kommuner och regionen behöver förbättras som en del i arbetet med lösa tolkkostnader och få ökad allmän kunskap om målgruppen. Men detta är inte en tillräcklig åtgärd. Återigen vill vi lyfta vikten av att införa en nationell kod som etableras i systemet, vilket gör att de kvinnor ur målgruppen som är i behov av skyddat boende får komma till vårt teckenspråkiga skyddade boende direkt och därmed kan måendet och traumat fångas upp snabbare samt adekvat hjälp och stöd inleds på teckenspråk redan från dag ett.

AVSLUTNING

Kartläggningen över utmaningarna visar att det kan avhjälpas med ett målinriktat och samordnat arbete mot mäns våld mot kvinnor. Det förutsätter också att man utvecklar våldsförebyggande insatser på svenskt teckenspråk, taktilt teckenspråk, internationella tecken samt skriven svenska. För att lyckas med detta behöver vi en nationell kod med riktlinjer kopplat till svenskt teckenspråk för myndigheter som arbetar med våldsfrågor, en ingång för tolktjänst med en och samma tolkgrupp som kan följa processen. Detta för att säkerställa att kommunikationen fungerar och information om teckenspråkigt skyddat boende är etablerat hos de instanser som beslutar om den typ av stöd som ska ges. Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk vill bygga upp ett sammanhållet spår för döva, hörselskadade och dövblinda som gör att kvinnorna kan vara säkra på att de får stöd och hjälp direkt på teckenspråk, taktilt teckenspråk, skriven svenska och internationella tecken. En stödperson som förklarar hela processen och stöttar i kontakter med exempelvis socialförvaltningar, sjukvården, Försäkringskassan och andra insatser samt reducerar förklaringsbördan hos tjejer, kvinnorna och icke binära då denna stödperson kan ta på sig det ansvaret att förklara för de instanser som behöver kunskap om målgruppen.

En del av insatserna är att förbättra upptäckt av våld och starkare skydd och kunskap och stöd för våldsutsatta tjejer, kvinnor, icke binära och barn, ge fortbildning till yrkesverksamma inom socialtjänst, andra myndigheter och hälso- och sjukvården, stärka skydd och stöd till barn som bevittnat våld och förtryck samt stärka kompetenser kring hedersrelaterat våld och förtryck. Vår organisation har här en unik kompetens och därför en viktig roll att spela i detta stöd. Vår organisation behöver ett erkännande och ingår i den samverkan på alla nivåer i frågor om våld i nära relation och mäns våld mot barn och kvinnor samt hedersrelaterat våld och förtryck.

Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk vill bli ett kunskapscentrum för denna målgrupp för att hjälpsökande ska kunna vara medborgare på lika villkor. Idag förutsätter det att hjälpsökande ska kunna gallra information och kunskap – en googlesökning på våld ger över 10 100 100 träffar och att gallra bland allt information utan att den finns tillgänglig på svenskt teckenspråk är ett stort problem. För att förhindra att hjälpsökande upplever en kafkaliknande process i sin resa till ett liv fritt från våld och för att kunna täcka upp bristen förutsätter det att vi får resurser för att erbjuda anställning och därmed bli ett samlat kompetenscenter med kunskap och bedriva skyddat boende. För att uppnå målet behöver kvinnojouren utöka sin jourgrupp med anställda som arbetar heltid och på en nationell nivå varvat med att utbilda volontärer för att täcka upp helger och kvällar. Det är ett omfattande arbete som även innebär tjänsteresor runtom i landet just på grund av att

målgruppens diaspora är spridda över hela landet.

Det vi vill betona extra med kartläggningen är att det är av ytterst vikt att vår nationella kvinnojour får en långsiktig finansiering för att bedriva den nationellt och täcka upp de brister som finns idag och som inte kan åtgärdas med kort varsel.

REFERENSER

Facilitators and Barriers to Disclosing Abuse Among Women With Disabilities Mary Ann Curry, RN DNSc mfl. (Violence and Victims, Volume 26 Number 4, 2011)

Intimate Partner Violence Against Deaf Female College Students Melissa L. Andersson and Irene W. Leigh (2011)

Crowe, 2013 - Crowe, T (2013) - Intimate Partner Violence in the Deaf Community

Baura Kolbensdottir (2021). *Intervjuer med kvinnojourer*. Nationell kvinnojour och stöd på teckenspråk, NKJT

Camilla Högberg (2015). *Dövkompetens inom sociala myndigheter, tack!* Örebro universitet

Dövas Tidnings specialnummer (2021). Allt om teckenspråk.

Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS)

Socialstyrelsen (2013). *Fristad från våld – en vägledning om skyddat boende*

Socialstyrelsen (2020). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige*

LÄNKAR

<https://vardgivarguiden.se/administration/patientadministration/tolktjanster/teckensprak-stolkning-dovblindtolkning-skrivtolkning-och-tss/> - inhämtat 2021-10-17

<https://nkcdb.se> - inhämtat 2021-11-02

<https://hrf.se/app/uploads/2016/06/rapport08.pdf> - inhämtat 2021-10-28